

نظریه راهبرد تأمینی در انقلاب اسلامی بر مبنای آموزه‌های اسلامی و بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

محسن مهاجرنیا، سید ابراهیم معصومی، سعید اسدی^۳

چکیده:

امنیت به‌عنوان یکی از ارکان بنیادین و حیاتی جامعه، از اهداف متعالی و آرمان‌های والای انقلاب اسلامی محسوب می‌گردد. بیانیه گام دوم انقلاب در کنار آموزه‌های اسلامی، به‌منابه سندی راهبردی انقلاب اسلامی، پیشران‌های ثبات و عناصر امنیت کشور را در هفت مؤلفه کلیدی ترسیم نموده و در آغاز گام دوم انقلاب گام‌های بلندی در مسیر تحقق امنیت همه‌جانبه برداشته است. این بیانیه، که بر پایه اصول و ارزش‌های قرآنی تدوین شده، از سوی مقام معظم رهبری صادر شده و به‌عنوان نقشه‌ای راهبردی، مسیر تحقق تمدن نوین اسلامی را هموار می‌سازد. پرسشی مقاله پیش رو این است که راهبردهای تأمینی انقلاب اسلامی برای نیل به امنیت همه‌جانبه، مبتنی بر آموزه‌های اسلامی و بیانیه گام دوم انقلاب کدام‌اند؟ در آموزه‌های اسلامی و بیانیه گام دوم انقلاب، بخشی از این راهبردها تبیین شده است. پژوهش حاضر با روش تحلیل محتوا، به واکاوی بیانیه گام دوم انقلاب و سایر داده‌های تحلیلی با رویکردی قرآنی پرداخته است. راهبردهای تأمینی انقلاب اسلامی در دو وجه «تکمینی» و «تسکینی» بر اساس آیات قرآن کریم طراحی شده‌اند. راهبرد تکمینی ارسادی، با رویکرد آمادگی و محوریت دفع تهدیدات و ناامنی‌ها، و راهبرد تسکینی، با هدف تزریق امید و ایجاد آرامش و اطمینان خاطر برای مؤمنان، تدوین گردیده‌اند. هدف پژوهش بازخوانی دو وجه «تکمیلی» و «تسکینی» امنیت در قالب «راهبرد تأمینی» است تا بر پایه روش تحلیل متن و محتوا، عناصر امنیت را در ساحت بیانیه گام دوم تحلیل نماید. به باور نویسندگان، دستاورد آن رویکرد نوینی است که می‌تواند زمینه ساز «نظریه اسلامی امنیت» از منظر رهبر فرزانه انقلاب اسلامی باشد.

واژگان اصلی: امنیت، راهبرد تأمینی، بیانیه گام دوم انقلاب، نظریه اسلامی امنیت.

۱. دانشیار گروه سیاست پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی قم، قم، ایران (نویسنده مسئول) Mohajernia@gmail.com
۲. استادیار گروه معارف اسلامی دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجه، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران
۳. دانش آموخته سطح ۴ حوزه علمیه و دکتری مدرسی معارف دانشگاه معارف اسلامی قم، قم، ایران

مقدمه

امنیت به عنوان یکی از بنیادی‌ترین نیازهای بشری، همواره نقشی تعیین‌کننده در تضمین بقا و توسعه جوامع ایفا کرده است. قرآن کریم امنیت را به عنوان یکی از بزرگترین نعمت‌های الهی برشمرده (قریش: ۴) و آن را پیش‌نیاز هرگونه فعالیت فردی و اجتماعی دانسته است. شهید مطهری نیز امنیت را به‌عنوان یکی از سه نیاز اصلی موجودات زنده برای رشد و تکامل، همراه با تربیت و آزادی، معرفی می‌کند و آن را به معنای حفظ حیات، ثروت، سلامتی و دیگر دارایی‌ها از تهدیدات خارجی تعریف می‌نماید (مطهری، ۱۳۷۶، ج ۲۳: ۴۳۶). این مفهوم نه تنها به عنوان زیرساخت تحقق تمدن نوین اسلامی، بلکه به عنوان محور تحقق اهداف والای انسانی و الهی در عرصه‌های اخلاقی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مطرح است (بیانات مورخ ۱۴۰۱/۷/۱۱ در مراسم مشترک دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه‌های افسری نیروهای مسلح <https://khl.ink/f/51048>)

در چارچوب انقلاب اسلامی ایران، امنیت و راهبردهای تأمین آن از جایگاهی ویژه برخوردار است. چرا که این انقلاب با تکیه بر آموزه‌های اسلامی و قرآنی، مسیر حرکت خود را به سوی آینده‌ای مطلوب و محمود «حیات طیبه» ترسیم کرده است. بیانیه گام دوم انقلاب، که از سوی رهبر فرزانه انقلاب اسلامی صادر شده است، به عنوان سندی راهبردی و چراغ راه، بخشی از این راهبردها را به روشنی تبیین کرده است. این بیانیه با تأکید بر شعارهای جاودانه انقلاب و ریشه‌دار بودن آنها در آموزه‌های وحیانی و قرآنی، مسیر حرکت آینده انقلاب اسلامی را ترسیم نموده و افق‌های جدیدی را پیش روی امت اسلامی گشوده است.

پژوهش حاضر با هدف استخراج و تبیین راهبردهای تأمینی انقلاب اسلامی بر اساس منویات و بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی و با تأکید بر مبانی قرآنی، به بررسی این سؤال اصلی می‌پردازد که راهبردهای تأمینی انقلاب اسلامی در چارچوب بیانیه گام دوم برای آینده چیست؟ این سؤال در ذیل دو سؤال فرعی مورد بررسی قرار می‌گیرد: نخست، راهبردهای تأمینی تکمینی (ارصادی) در بیانیه گام دوم و منویات مقام معظم رهبری چیست؟ و دوم، راهبردهای تأمینی تسکینی در این بیانیه و منویات مقام معظم رهبری کدامند؟

امنیت از مهم‌ترین مقومات جامعه است که به تعبیر معظم‌له، ضرورتش در حد استنشاق هوا برای یک فرد است و فقدانش موجب خفگی است. قرآن کریم با نگاهی نرم‌افزارانه، امنیت را به صورت مطلق در همه ابعاد با تعبیر زیبای «سکینه» یاد کرده است. جامعه اسلامی هرگاه در ابعاد مادی و معنوی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و ابعاد سخت و نرم به آرامش برسد و هیچ تهدیدی را احساس نکند،

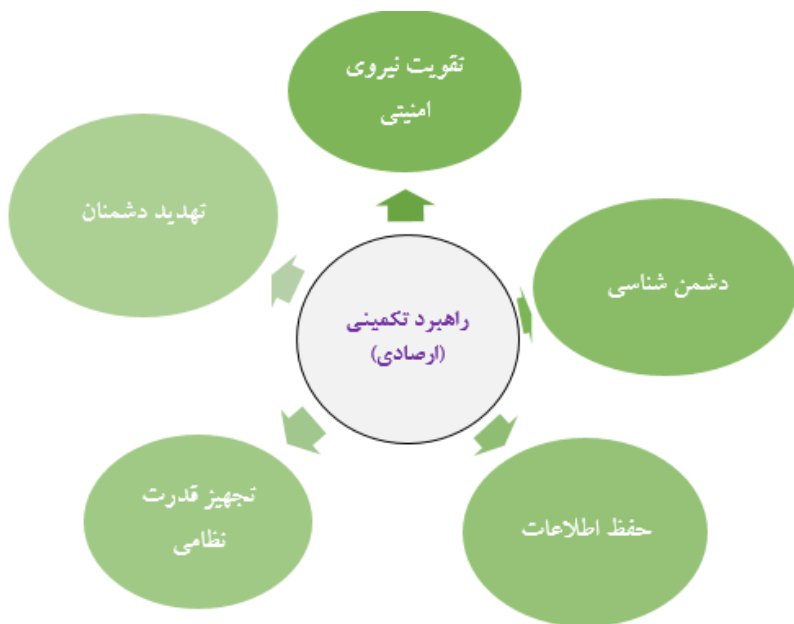
همانند آن است که به انباشت امید و ایمان رسیده است: «هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ» (فتح: ۴) این مفهوم قرآنی نه تنها بر اهمیت امنیت در تحقق حیات طیبه تأکید می‌کند، بلکه آن را به عنوان بستری ضروری برای رشد و تعالی فردی و اجتماعی در همه عرصه‌ها معرفی می‌نماید.

فرضیه‌های این پژوهش بر این مبنا استوار است که راهبردهای تأمینی انقلاب اسلامی در بیانیه گام دوم، مبتنی بر آموزه‌های قرآنی و روایی بوده و در دو بعد تکمینی (ارصادی) و تسکینی قابل تفکیک و تحلیل است. همچنین، این راهبردها نه تنها پاسخگوی چالش‌های کنونی نظام اسلامی هستند، بلکه افق‌های آینده را نیز ترسیم می‌کنند.

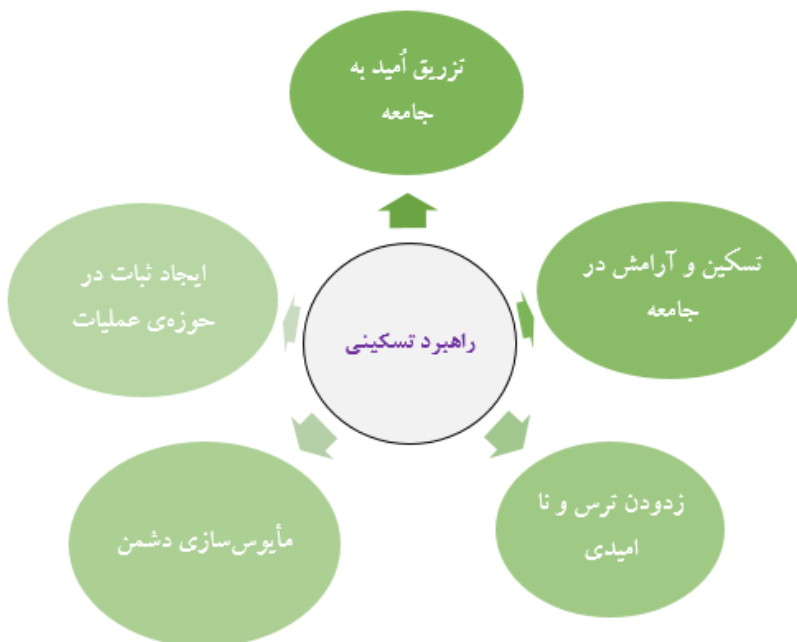
روش پژوهش

روش تحقیق این پژوهش مبتنی بر تحلیل محتوا است که با تمرکز بر «بیانیه گام دوم انقلاب» و «مبانی قرآنی» به سامان رسیده است. در این روش، ابتدا مفاهیم و گزاره‌های مرتبط با امنیت و راهبردهای تأمینی از متن بیانیه و آیات قرآن شناسایی می‌شوند. سپس، در قالب پیشران‌های کلیدی انقلاب اسلامی، شامل علم و پژوهش، معنویت و اخلاق، اقتصاد قوی و مقاومتی، عدالت و مبارزه با فساد، استقلال و آزادی، عزت ملی، روابط خارجی و مرزبندی با دشمن، و سبک زندگی، تبیین و تحلیل می‌شوند. این فرآیند بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای و استفاده از دنیای مجازی و نرم‌افزاری به سامان رسیده است. نتایج این پژوهش به عنوان پایه‌ای برای تدوین راهبردهای امنیت‌بخش در انقلاب اسلامی ارائه می‌شود. این روش به پژوهشگر امکان می‌دهد تا با واکاوی دقیق متون، به ارائه چارچوبی نظری برای تبیین راهبردهای تأمینی انقلاب اسلامی در چارچوب بیانیه گام دوم بپردازد و گامی در جهت شکل‌گیری «نظریه اسلامی امنیت» بردارد. پژوهش حاضر با هدف استخراج و تبیین راهبردهای تأمینی انقلاب اسلامی بر اساس منویات و بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی و با تأکید بر مبانی قرآنی، به بررسی راهبردهای تأمینی انقلاب اسلامی در چارچوب بیانیه گام دوم برای آینده می‌پردازد این موضوع در ذیل دو عنوان فرعی مورد بررسی قرار می‌گیرد: نخست، راهبردهای تأمینی تکمینی (ارصادی) در بیانیه گام دوم و منویات مقام معظم رهبری و دوم: راهبردهای تأمینی تسکینی در این بیانیه و منویات مقام معظم رهبری می‌باشد.

راهبرد تکمینی (ارصادی)

راهبرد تسکینی

مبانی مفهومی و نظری

در این بخش، تعاریف لغوی و اصطلاحی واژگان و ترکیبات کلیدی پژوهش بررسی شده و ارتباط آن‌ها با موضوع تحقیق تبیین می‌شود.

۱) امنیت

امنیت در لغت به معنای «بی‌خوفی و امن» تعریف شده است و نشان از حالتی دارد که فرد در آن دچار ترس و نگرانی نشود. در اصطلاح امنیت به معنای «حالت یا شرایطی که در آن فرد یا جامعه از خطرات و تهدیدها در امان باشد» (معین، ۱۳۶۲، ذیل واژه امنیت) امنیت دوری از هرگونه تهدید و نیز آمادگی برای رویارویی با خطرات است، مفهوم امنیت نسبی و دارای شدت و ضعف است، به این معنا که در برخی موقعیت‌ها (زمان و مکان‌های مختلف) در ذهن افراد ارتقا یا کاهش می‌یابد. امنیت از ضروری‌ترین نیازهای یک جامعه است (آشوری، ۱۳۸۷: ۳۸).

به باور محقق این تعاریف مستقیماً به راهبردهای تأمینی مرتبط اند چراکه راهبردهای تأمینی به دنبال ایجاد شرایطی هستند که با رفع تهدیدات و خطرات، امنیت فردی و اجتماعی را تضمین کنند. این راهبردها شامل اقدامات پیشگیرانه، مقابله‌ای و تسکینی هستند که هدف نهایی آن‌ها ایجاد محیطی امن و پایدار است.

۲) راهبرد

راهبرد در لغت: عمل تجهیز و به کارگیری نیروها و توانایی‌ها در جهت دستیابی به هدفی معین می‌باشد (انوری، ۱۳۸۱: ۳۵۶۹) معادل این کلمه در زبان انگلیسی واژه استراتژی می‌باشد، که در متون فارسی، استراتژی را به معنای فن اداره عملیات جنگی یا دانش رهبری عملیات نظامی به کار برده اند (معین، ۱۳۶۲: ۲۶۵ و ۲۶۶) (معصومی، ۱۴۰۰: ۱۲-۱۳)

راهبرد در اصطلاح: فن و علم توسعه و به کارگیری قدرت سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی ملت، هنگام جنگ و صلح، به منظور تأمین حداکثر پشتیبانی از سیاست‌های ملی و افزایش احتمال دستیابی به نتایج مطلوب برای کسب حداکثر پیروزی و حداقل شکست. به بیان دقیق‌تر راهبرد و استراتژی به آوردن نیرو به صحنه اطلاق می‌شود و به بیان دیگر طرح دراز مدتی است که برای نیل به یک هدف مشخص طراحی و تبیین می‌گردد (روشندل، ۱۳۷۰: ۱۳۵/۲۴۲) راهبرد، طرح یا الگوی جامعی است که با اتکا بر نیروی‌های توانمند، روش‌های روشن و دقیق، شیوه‌های مؤثر، ابزار و امکانات مناسب و سایر منابع، انقلاب اسلامی را در راه رسیدن به اهداف نهایی یاری و مسیر حرکت آینده کشور را تعیین می‌کند

که کدام اقدام درچه زمانی و مکانی باید ارائه شود و همچنین بهره بردن از شیوه های مناسب برای برداشتن موانع، اجتناب از خطرها و مشکلات احتمالی و تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها است (مهاجرنیا، ۱۳۹۷: ۲۷) (معصومی، ۱۴۰۰: ۱۲-۱۳) (خزایی و محمودزاده، ۱۳۹۲: ۳۲) (دارابی، ۱۳۹۶: ۲۵)

۳) بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

بیانیه گام دوم انقلاب، سندی است که توسط رهبر جمهوری اسلامی ایران، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، به مناسبت چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی در ۲۲ بهمن سال ۱۳۹۷ صادر شد. این بیانیه با هدف تبیین دستاوردهای چهار دهه گذشته و ارائه راهبردها و پیشران‌های لازم برای ادامه مسیر انقلاب تا تحقق تمدن نوین اسلامی، تنظیم شده است. در این سند، آرمان بزرگ انقلاب اسلامی، ایجاد «تمدن نوین اسلامی» معرفی شده و بر نقش کلیدی جوانان در تحقق این هدف تأکید شده است. رهبر انقلاب در این بیانیه، راهکارها و الزامات ضروری برای دستیابی به این آرمان را تشریح کرده‌اند که به عنوان چارچوب نظری این پژوهش مورد توجه قرار گرفته است.

پیشینه

بررسی راهبردهای تأمینی انقلاب اسلامی با محوریت بیانیه گام دوم انقلاب و تأکید بر مبانی قرآنی، موضوعی است که علی‌رغم اهمیت بالای آن، کمتر به صورت جامع و عمیق مورد بررسی قرار گرفته است. پژوهش‌های موجود در این حوزه عمدتاً به بررسی‌های کلی و سطحی درباره موضوع امنیت، بیانیه گام دوم انقلاب و دیدگاه‌های مقام معظم رهبری پرداخته‌اند و کمتر به تبیین مسئله راهبردهای تأمینی همسو با مبانی قرآنی و منویات رهبری انقلاب اسلامی توجه کرده‌اند.

کتاب «تبیین بیانیه گام دوم» اثر حجت‌الاسلام دکتر محسن مهاجرنیا (انتشارات مؤسسه آموزش عالی طلوع مهر، ۱۴۰۰) به بررسی مبانی فقهی، عقلی، فطری، تجربی و اخلاقی بیانیه گام دوم انقلاب پرداخته است. این کتاب چارچوبی برای درک اهداف کلان انقلاب اسلامی ارائه می‌دهد، اما تمرکز آن بر راهبردهای تأمینی محدود است. کتاب «راهبردهای انقلاب اسلامی در دهه پنجم» اثر محسن مهاجرنیا (قم: انتشارات نور مطاف، ۱۳۹۷) به بررسی راهبردهای کلان انقلاب اسلامی در دهه پنجم پرداخته و چالش‌ها و فرصت‌های پیش‌روی انقلاب را تحلیل کرده است. این کتاب با ارائه راهکارهایی برای تقویت امنیت و پیشرفت، نقاط قوت قابل توجهی دارد، اما ارتباط مستقیم آن با بیانیه گام دوم محدود است.

کتاب «مبانی قرآنی بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی» اثر محسن قرائتی (انتشارات ستاد اقامه نماز، ۱۳۹۹) به بررسی مبانی قرآنی بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی می‌پردازد. این کتاب با استناد به آیات قرآن

کریم، ابعاد مختلف بیانیه را تحلیل و تبیین می‌کند و مفاهیم قرآنی مرتبط با اصول و راهکارهای بیانیه را تشریح می‌نماید. با این حال، به راهبردهای تأمین و تسکینی توجهی نداشته است

کتاب «انقلاب اسلامی؛ مسائل و راهبردها» اثر محمد مهدی بهداروند (انتشارات المصطفی، ۱۳۹۵) به بررسی مسائل و راهبردهای انقلاب اسلامی پرداخته و تحول در مفهوم استراتژی را تحلیل کرده است. این کتاب با ارائه راهکارهای عملیاتی، تحولات استراتژیک انقلاب را بررسی می‌کند، اما به بیانیه گام دوم و راهبردهای تأمین مبتنی بر مبانی قرآنی توجه نداشته است. کتاب «تحول در مفهوم استراتژی» اثر جلیل روشندل (دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه، ۱۳۷۰) به بررسی تحولات مفهومی در حوزه استراتژی و راهبردهای کلان پرداخته است. این کتاب با تحلیل عمیق مفاهیم استراتژیک، دیدگاه‌های نوینی ارائه می‌دهد، اما ارتباط مستقیمی با بیانیه گام دوم و راهبردهای تأمین انقلاب اسلامی ندارد. کتاب «آمریکا و خاورمیانه؛ راهبردها و چالش‌ها» اثر غلامرضا خسروی (انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۳۸۷) به بررسی راهبردهای آمریکا در خاورمیانه و چالش‌های پیش‌روی جمهوری اسلامی ایران پرداخته است. این کتاب با تحلیل راهبردهای منطقه‌ای، تأثیر آن‌ها بر امنیت ملی را بررسی می‌کند، اما به راهبردهای داخلی و بیانیه گام دوم انقلاب توجه نکرده است.

مقاله «راهبردهای پیشرو در پساچهل‌سالگی انقلاب اسلامی» نوشته مهدی نادری و شهره پیرانی (۱۳۹۹) با استفاده از روش کیفی و تحلیل اسنادی و به‌کارگیری رویکرد تحلیل سیستمی سوات (swot) به بررسی راهبردهای پیشروی جامعه ایران در آستانه چهل‌سالگی انقلاب اسلامی پرداخته است. این مقاله با ارائه راهبردهای عملیاتی، از روش تحلیل سیستمی بهره برده است، اما به راهبردهای تأمین و ارتباط آن با مبانی قرآنی توجه کافی نداشته است. مقاله «راهبرد دفاعی جمهوری اسلامی ایران نسبت به نفوذ قدرت‌های بزرگ در منطقه» اثر رحمان میرزازاده (۱۳۹۹) به تحلیل و بررسی جنبه‌های مختلف استراتژی‌های دفاعی ایران در برابر نفوذ قدرت‌های بزرگ پرداخته است. این مقاله با بررسی راهبردهای دفاعی و امنیتی در سطح منطقه‌ای، دیدگاه‌های مفیدی ارائه می‌دهد، اما به بیانیه گام دوم و راهبردهای تأمین داخلی ارتباطی برقرار نکرده است.

مقاله «راهبردهای ارتقای امنیت عمومی در جمهوری اسلامی ایران» نوشته احمدوند علی محمد، حاتمی حمیدرضا و ذوالفقاری حسین، به بررسی راهبردهای ارتقای امنیت عمومی در جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر شهر تهران پرداخته است. این پژوهش با انتخاب ۶۰ نفر از خبرگان و متولیان تأثیرگذار بر امنیت عمومی به شیوه هدفمند و استفاده از مصاحبه عمیق و پرسشنامه محقق‌ساخته، ابعاد،

مؤلفه‌ها و شاخص‌های امنیت عمومی و راهبردهای ارتقای آن را بررسی کرده است. این مقاله با ارائه چهارده راهبرد عملیاتی از طریق ماتریس (QSPM) دیدگاه‌های ارزشمندی در حوزه امنیت شهری ارائه می‌دهد، اما تمرکز آن بر شهر تهران و عدم توجه به جامعه اسلامی، مبانی قرآنی و بیانیه گام دوم انقلاب، از نقاط ضعف این پژوهش محسوب می‌شود.

مقاله «مبانی قرآنی و روایی راهبردهای امنیتی امام خامنه‌ای در سیاست‌های خارجی» اثر مجید قاسمی شیری (۱۴۰۰) به بررسی مبانی قرآنی و روایی راهبردهای امنیتی مقام معظم رهبری در حوزه سیاست خارجی پرداخته است. این مقاله با تمرکز بر مبانی قرآنی و روایی، چارچوبی دینی برای راهبردهای امنیتی ارائه می‌دهد، اما به بیانیه گام دوم و راهبردهای تأمینی داخلی توجه نکرده است. مقاله «هفت لایه عقلانیت در گام دوم» اثر دکتر مصطفی غفاری (۱۳۹۷) به بررسی ابعاد عقلانی بیانیه گام دوم انقلاب پرداخته است. این مقاله با تحلیل عمیق ابعاد عقلانی بیانیه، دیدگاه‌های ارزشمندی ارائه می‌دهد، اما به راهبردهای تأمینی و مبانی قرآنی توجه کافی نداشته است.

با بررسی پژوهش‌ها و منابع موجود، می‌توان گفت که هرچند تلاش‌هایی در زمینه تبیین راهبردهای تأمینی انقلاب اسلامی صورت گرفته است، اما همچنان نیاز به مطالعات جامع‌تر و دقیق‌تر در این حوزه وجود دارد. پژوهش‌های پیشین عمدتاً به موضوع امنیت یا بیانیه گام دوم پرداخته‌اند و کمتر به مسئله راهبردهای تأمینی همسو با مبانی قرآنی و بیانیه گام دوم انقلاب توجه کرده‌اند. این پژوهش با رویکردی نو و جامع، در تلاش است تا با تکیه بر منویات و دیدگاه‌های مقام معظم رهبری و مستندات قرآنی، راهبردهای کاربردی و قابل اجرا در راستای اهداف انقلاب اسلامی ارائه دهد.

❖ راهبرد تأمینی: تکمینی (ارصادی)

راهبرد تأمینی به مجموعه‌ای از اقدامات، سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های نظام‌مند اطلاق می‌شود که با هدف ایمن‌سازی و تضمین موفقیت جهت‌گیری‌های کلان یک نظام طراحی می‌شود. این راهبرد شامل ایمن‌سازی رفتارها، اقدامات، سیاست‌های کلان و برنامه‌ریزی‌هاست تا اطمینان حاصل شود که اهداف کلان محقق می‌شوند. در صورت اجرای موفقیت‌آمیز، این راهبرد امکان تصحیح و هدایت جهت‌گیری‌های کلان نظام را به سمت اهداف تعیین‌شده فراهم می‌کند. به‌طور کلی، راهبرد تأمینی به‌عنوان یک چارچوب پیشگیرانه، نقش کلیدی در تحقق اهداف استراتژیک ایفا می‌کند. (مهاجرنیا، ۱۳۹۷: ۱۷۰)

راهبرد تکمینی (ارصادی) به معنای: ارساد؛ آماده‌چیزی شدن، آماده کردن، مهیا ساختن، مهیا داشتن،

مهیا کردن برای کسی (معین، ۱۳۶۲، ذیل واژه ارساد) مرصاد: از ماده رصد بوده و رصد به معنای آمادگی برای مراقبت از چیزی است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق: ۳۵۵) مرصاد: اسم مکان است به معنای جایگاهی که در آن کمین می‌کنند؛ یعنی کمین‌گاه (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۲۶: ۳۸).

راهبرد تکمینی بر گرفته از واژه «کمین‌گاه» و «مرصاد» در قرآن کریم است و یکی از راهبردهای کلیدی در شرایط جنگی، امنیتی، چالشی و رویارویی با دشمن محسوب می‌شود. در قرآن کریم، شش بار مشتقات کلمه مرصاد تکرار شده است که همه در شرایط رویارویی و چالشی با کفار و دشمنان به کار رفته است. دو مورد از این آیات، لفظ کمین‌گاه را برای خود خداوند به کار برده‌اند. یکی از این موارد در سوره فجر است، هنگامی که داستان سه قوم بزرگ عاد، ثمود و فرعون بیان می‌شود. این اقوام دارای قدرت‌های خاصی بودند؛ قوم عاد شهرهای بزرگ و عمارت‌های فوق‌العاده‌ای می‌ساختند که در دنیا نظیر نداشت، و قوم ثمود با تراشیدن صخره‌های بزرگ کوه، خانه‌های مجلل می‌ساختند. کار این اقوام طغیان و فساد در زمین بود و به خاطر این دو ویژگی، خداوند می‌فرماید: «إِنَّ رَبَّكَ لَبَلِ الْمُرْصَادِ» (فجر: ۱۴) یعنی بدانید که خداوند در کمین‌گاه آن‌هاست و به آن‌ها وعده عذاب می‌دهد. در جای دیگر، خداوند از واژه مرصاد برای آخرت استفاده می‌کند و می‌فرماید: «إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا» (نبا: ۲۱) یعنی مسلماً جهنم کمین‌گاهی بزرگ است. جهنم کمین‌گاهی است که بر سر راه همه اهل محشر قرار دارد و همه از آنجا عبور می‌کنند. عده‌ای که گناهکار هستند، در این کمین‌گاه به دام عذاب می‌افتند، در حالی که اهل بهشت از آن عبور می‌کنند. این تعبیر، وعده‌ای است به کسانی که ستم و ظلم می‌کنند. البته ناگفته نماند که در روایات نیز فراوان از مشتقات واژه مرصاد استفاده شده است، اما برای اختصار، به همین آیات اکتفا می‌کنیم.

راهبرد تکمینی (ارصادی) به عنوان یک راهکار قرآنی، در شرایط بحرانی و مواجهه با تهدیدهای جدی، از اهمیت بالایی برخوردار است. این راهبرد بر این اصل استوار است که در مواجهه با دشمنان و شرایط سخت، به ویژه هنگام تشدید تهدیدهای امنیتی، نظامی و بنیان‌افکن، باید هوشیاری و آمادگی کامل داشت. راهبرد تکمینی تأکید می‌کند که در چنین شرایطی، باید با به‌کارگیری افکار تأمینی و تهدیدی، ضد کمین یا کمین‌گاه مناسبی را طراحی و آماده کرد. این رویکرد نشان می‌دهد که در همه حال، باید در حالت آماده‌باش قرار داشت و خود را برای هرگونه رویارویی با دشمن آماده نگاه داشت. به عبارت دیگر، این راهبرد بر ضرورت حفظ آمادگی دائمی و مقابله فعالانه با تهدیدها در شرایط بحرانی تأکید می‌کند.

راهبرد تکمینی در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، به عنوان یک رویکرد قرآنی برای مقابله با تهدیدات و حفظ امنیت ملی مطرح می‌شود. این راهبرد بر ضرورت آمادگی دائمی و مقابله فعالانه با تهدیدها تأکید دارد، چرا که در شرایط بحرانی و مواجهه با دشمنان، هوشیاری و آمادگی کامل از اصول اساسی برای حفظ امنیت و ثبات نظام است. این رویکرد نشان‌دهنده اهمیت حفظ آمادگی دائمی و مقابله فعالانه با تهدیدات در راستای تحقق اهداف انقلاب اسلامی است. با به‌کارگیری این راهبرد، می‌توان در شرایط سخت و چالش‌برانگیز، امنیت ملی را تأمین کرد و از تهدیدات دشمنان جلوگیری نمود. این امر نه تنها در بعد نظامی و امنیتی، بلکه در ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی نیز کاربرد دارد و به عنوان یک اصل کلیدی در جهت پیشبرد اهداف انقلاب اسلامی محسوب می‌شود.

مقام معظم رهبری (دام ظلّه) در این راستا می‌فرماید: «خدای متعال می‌فرماید: وَأَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ... آمادگی شما، دشمن را بیمناک می‌کند، نه بیمناک از تجاوز شما که شما اهل تجاوز نیستید، بیمناک از ایستادگی شما، بیمناک از فکر حمله به شما، در دنیایی که هنوز متأسفانه تکیه بر قدرت سرنیزه و اسلحه می‌تواند در ارتباط میان ملت‌ها و کشورها تعیین‌کننده باشد... آن ملتی که از آسیب محفوظ می‌ماند که ثابت کند آماده است، نیروهای مسلح ما، ارتش جمهوری اسلامی عزیز ما این را ثابت کردند» (بیانات مورخ ۱۳۹۰/۰۸/۱۹ در دانشگاه افسری امام علی (علیه‌السلام))

<https://khl.ink/f/17868>

در نتیجه، اگر بخواهیم عامل به این راهبرد قرآنی باشیم، باید آماده هرگونه رویارویی با دشمن باشیم. این آمادگی مستلزم اموراتی است که در ادامه به توضیح آنها می‌پردازیم:

۱) تقویت نیروی امنیتی

وجود نیروهای مسلح در تمامی نظام‌های سیاسی جهان، از گذشته تاکنون، به عنوان یک ضرورت استراتژیک و عنصری کلیدی در حفظ امنیت و بقای ملی مطرح بوده است. امروزه، اندیشمندان و نظریه‌پردازان روابط بین‌الملل بر این باورند که برخورداری هر نظام سیاسی از آمادگی نظامی، که از طریق سازمان‌های نظامی توانمند محقق می‌شود، یکی از مؤلفه‌های اساسی قدرت ملی محسوب می‌گردد. بر این اساس، اکثر دولت‌ها نیروهای مسلح را به عنوان پیش‌نیازی ضروری برای تضمین امنیت و بقای خود در نظر می‌گیرند. شواهد تاریخی و معاصر نیز نشان می‌دهد که تاکنون هیچ جایگزینی برای مدیریت مؤثر حکومت‌ها بدون وجود نیروهای نظامی آماده و کارآمد یافت نشده است.

نظام اسلامی نیز از این قاعده مستثنی نیست و با توجه به اهداف و آرمان‌های خاص خود، که با

چالش‌ها و تهدیدهای داخلی و خارجی متعددی روبرو است، نیازمند نیروهای مسلح قوی و توانمند است. این نیاز در مقایسه با سایر نظام‌ها حتی پررنگ‌تر است، چرا که نظام اسلامی علاوه بر حفظ امنیت ملی، موظف به دفاع از ارزش‌ها و اصول دینی نیز می‌باشد.

در راستای تأیید این موضوع، منابع دینی نیز بر اهمیت امنیت و آمادگی نظامی تأکید کرده‌اند. به عنوان مثال، در قرآن کریم، داستان ذوالقرنین به عنوان نمادی از مدیریت بحران و ایجاد امنیت مطرح شده است. (کهف: ۹۳-۹۸) ذوالقرنین با مواجهه با قوم یاجوج و ماجوج، که مسبب فساد در زمین بودند، اقدام به ایجاد سدی محکم برای مقابله با تهدیدات آنان می‌کند. این اقدام نشان‌دهنده اهمیت امنیت و لزوم به‌کارگیری قدرت و تدابیر استراتژیک برای مقابله با تهدیدات است. ذوالقرنین با استفاده از منابع و توانمندی‌های موجود، به ایجاد سدی عظیم اقدام می‌کند که نمادی از آمادگی و مقاومت در برابر دشمنان است. این داستان به وضوح نشان می‌دهد که امنیت و مقابله با تهدیدات، نیازمند آمادگی آنان (آن طائفه) قبل از حمله یاجوج و ماجوج است. (طباطبائی، ۱۳۷۴، ج ۱۳: ۵۱۳-۵۲۰)

اسلام به عنوان یک دین جامع، علاوه بر توجه به ابعاد معنوی و اخلاقی، بر ضرورت آمادگی نظامی و دفاعی در برابر تهدیدات دشمنان نیز تأکید کرده است. از مهم‌ترین آیاتی که این اصل را تبیین می‌کند «وَأَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ» (انفال: ۶۰) است، کلمه «قوه» در این آیه به معنای هرگونه توان و نیرویی است که می‌تواند در مقابله با دشمنان مؤثر باشد در واقع این آیه به یک اصل حیاتی که در هر عصر و زمان باید مورد توجه مسلمانان باشد اشاره دارد و آن اصل لزوم آمادگی رزمی، نظامی و دفاعی کافی در برابر دشمنان است. در این آیه نخست می‌گوید: در برابر دشمنان هر قدر توانایی دارید از نیرو و قدرت آماده سازید (و اعدو لهم ما استطعتم من قوه) یعنی در انتظار نمانید تا دشمن به شما حمله کند و آنگاه آماده مقابله شوید، بلکه از پیش باید به حد کافی آمادگی در برابر هجوم‌های احتمالی دشمن داشته باشید (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱، ج ۷: ۲۲۲)

تعبیر آیه در اینجا به قدری وسیع و گسترده است که به هر عصر و زمان و مکانی کاملاً تطبیق می‌کند. این آیه دستور آماده باش همه جانبه ی مسلمانان را در برابر دشمنان و تهیه هر نوع سلاح، امکانات و وسایل و شیوه‌های تبلیغی حتی شعار و سرود را می‌دهد (قرائتی، ۱۳۸۸، ج ۴: ۳۵۲).

در مورد آمادگی از لحاظ نظامی و امنیتی، امام خمینی (ره) در روزهای اول پیروزی انقلاب اسلامی که جمعیت ایران حدود سی میلیون نفر بود، فرمودند: «ما باید ارتش بیست میلیونی داشته باشیم» (خمینی، ۱۳۶۸، ج ۱۱، ۱۳۵۸/۹/۴) مقام معظم رهبری نیز در این خصوص می‌فرمایند: «تقویت نیروهای

مسلح تقویت کشور است. یکی از ستون‌های محکم در تقویت کشور، نیروهای مسلح هستند» (بیانات مورخ ۱۴۰۱/۰۷/۱۱ در مراسم مشترک دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه‌های افسری، <https://khl.ink/f/51048>) در اندیشه مقام معظم رهبری مفهوم «قوه» نه تنها به توان نظامی محدود نمی‌شود، بلکه شامل قدرت اقتصادی، علمی، فرهنگی و سیاسی نیز می‌گردد (سخنرانی نوروزی مورخ ۱۳۹۹/۰۱/۰۳ خطاب به ملت ایران، <https://khl.ink/f/45227>)

سیره عملی پیامبر (صلی الله علیه وآله وسلم) و پیشوایان بزرگ اسلام نیز نشان می‌دهد که آنها برای مقابله با دشمن از هیچ فرصتی غفلت نمی‌کردند، و در تهیه سلاح و نفرات، تقویت روحیه سربازان، انتخاب محل اردوگاه و انتخاب زمان مناسب برای حمله به دشمن و به کار بستن هر گونه تاکتیک جنگی، هیچ مطلب کوچک و بزرگی را از نظر دور نمی‌داشتند. بقدری که در ایام جنگ صفین به پیامبر خبر دادند که سلاح تازه مؤثری در یمن اختراع شده است، پیامبر فوراً کسانی را به یمن فرستاد تا آن سلاح را برای ارتش اسلام تهیه کنند در حوادث جنگ احد می‌خوانیم که پیامبر (صلی الله علیه وآله وسلم) حتی مقابل شعار بت پرستان نیز شعار کوبنده و نافذ به مسلمانان تعلیم داد تا بگویند: «الله اعلى و اجل» خدا برتر از همه چیز است. (ابن ابی الحدید، ۱۳۳۷، ج ۱۵: ۳۱)

نمونه دیگر از بینش عمیق اسلام در زمینه آمادگی در برابر دشمن، دستور مهم فقهی اسلام در زمینه «مسابقه تیراندازی و اسب‌سواری» است که حتی برد و باخت مالی را در آن تجویز کرده و مسلمانان را به این مسابقه دعوت کرده‌اند. بنابراین در عصر حاضر، مسلمانان باید با بهره‌گیری از این آموزه‌ها، خود را در برابر تهدیدات دشمنان آماده کنند.

به باور محقق، تقویت نیروی های امنیتی، یکی از ارکان اساسی در تحقق اهداف بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی است. این راهبرد به عنوان یک ضرورت استراتژیک، نقش کلیدی در پیشران‌های ثبات و عناصر امنیت کشور، از جمله حفظ «استقلال و آزادی» و تقویت «عزت ملی، روابط خارجی، و مرزبندی با دشمن» ایفا می‌کند.

استقلال ملی، به معنای آزادی از سلطه قدرت‌های خارجی، بدون نیروهای مسلح قوی و آماده امکان‌پذیر نیست. آمادگی نظامی، به عنوان بخشی از قدرت ملی، به حفظ استقلال و آزادی کشور کمک می‌کند و از تحمیل اراده بیگانگان جلوگیری می‌نماید. همچنین، آمادگی نظامی و دفاعی، عزت ملی را تقویت می‌کند و به کشور این توانایی را می‌دهد که در روابط بین‌المللی از موضع قدرت عمل کند. مرزبندی با دشمنان و مقاومت در برابر تهدیدات، نیازمند نیروهای مسلح توانمند است که بتوانند از

ارزش‌های انقلابی و ملی دفاع کنند. این آمادگی، به کشور اجازه می‌دهد تا بدون ترس از تهدیدات خارجی، سیاست‌های مستقل خود را دنبال کند.

۲) دشمن شناسی

دشمن شناسی به‌عنوان یکی از ارکان اصلی نظام دفاعی اسلام، در آموزه‌های اسلامی به‌ویژه قرآن کریم جایگاه ویژه‌ای دارد. قرآن با حساسیت ویژه‌ای به این موضوع پرداخته و بیش از هزار و پانصد آیه به دشمن شناسی اختصاص داده است. این آیات انواع دشمنان، ابزارها، شیوه‌ها و راه‌های مقابله با آنان را به مسلمانان می‌آموزد. دشمنان اسلام شامل کفار، منافقان، شیاطین و نفس اماره هستند که از ابزارهایی مانند فتنه‌انگیزی، تفرقه‌افکنی، تبلیغات دروغین و جنگ روانی استفاده می‌کنند. قرآن بر لزوم آمادگی در برابر دشمن تأکید کرده و می‌فرماید: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ» (انفال: ۶۰) همچنین، همکاری دشمنان در ایجاد فتنه و فساد را یادآور می‌شود: «وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ» (محمد: ۸)

در عصر حاضر، با توجه به جنگ نرم و تبلیغات گسترده استکبار جهانی علیه اسلام و جمهوری اسلامی ایران، شناخت دشمن و آگاهی از استراتژی‌ها و تاکتیک‌های آنان بیش از پیش ضرورت یافته است. دشمنان همواره تلاش کرده‌اند تا از طریق اسلام‌هراسی، شیعه‌هراسی و ایران‌هراسی، مجد و عظمت اسلام و ایران را تضعیف کنند. بنابراین، بنابراین برای دفاع از حریم اسلام و انقلاب اسلامی در مرحله نخست باید دشمن را شناسایی کرد و سپس با تأسی به آموزه‌های اسلامی، روش برخورد با آنان را آموخت؛ زیرا دشمن با چهره‌های گوناگون ظاهر می‌شود و برای هر زمانی باید سلاحي متناسب با آن زمان را به کار گرفت. پیامبر اکرم (ص) می‌فرمایند: «إِنَّ أَعْقَلَ النَّاسِ عَبْدٌ عَرَفَ رَبَّهُ فَأَطَاعَهُ وَ عَرَفَ عَدُوَّهُ فَعَصَاهُ» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۴: ۱۷۹) به راستی عاقل‌ترین مردم بنده‌ای است که پروردگارش را بشناسد پس او را اطاعت کند و دشمنش را بشناسد پس از او سرپیچی کند.

آیت‌الله خامنه‌ای نیز بر اهمیت دشمن شناسی تأکید کرده و می‌فرماید: «آنچه وظیفه‌ی ما به‌عنوان مردم، به‌عنوان آحاد جمهوری اسلامی است: اولاً دشمن شناسی است؛ دشمن را (بشناسیم)؛ در شناخت دشمن اشتباه نکنید. نگوئید که خب همه می‌دانیم {...} دشمن شناسی بسیار مهم است؛ یکی این؛ بعد، دانستن نقشه‌ی دشمن؛ دشمن چه کار دارد می‌کند، چه کار می‌خواهد بکند؛ و بعد، دانستن شیوه‌ی مقابله‌ی با نقشه‌ی دشمن» (بیانات مورخ ۱۳۹۸/۱۰/۱۸ در دیدار مردم قم، <https://khl.ink/f/44628>) ساحت اندیشه سیاسی مقام معظم رهبری نشان‌دهنده اهمیت

دشمن‌شناسی و آگاهی از نقشه‌ها و تاکتیک‌های دشمن در شرایط کنونی است. شناخت دشمن نه تنها به شناسایی تهدیدات کمک می‌کند، بلکه در تقویت نظام دفاعی نیز نقش اساسی دارد. با شناخت دشمن، می‌توان نقاط ضعف و قوت آن را تحلیل کرد و راه‌های مقابله با آن را طراحی کرد.

به باور محقق، دشمن‌شناسی در بیانیه گام دوم انقلاب به‌طور ضمنی قابل طرح است. با توجه به تقابل دوگانه‌ی «اسلام و استکبار»، شناخت دشمن و استراتژی‌های آن، از جمله جنگ نرم، تحریم‌ها و تبلیغات دروغین، ضروری است. دشمنان با ابزارهایی مانند اسلام‌هراسی، شیعه‌هراسی و ایران‌هراسی تلاش می‌کنند تا نظام اسلامی را تضعیف کنند. در این راستا، جوانان با بصیرت و آگاهی از نقشه‌های دشمن، باید در عرصه‌های علمی، اقتصادی و فرهنگی به مقابله با تهدیدات بپردازند که این امر مستلزم شناخت دشمن و حربه‌های اوست. پیشران‌های اقتصاد مقاومتی، مبارزه با فساد و حفظ عزت ملی، از جمله راه‌حلهایی است که نیازمند شناخت دقیق دشمن و خشی‌سازی توطئه‌های آن است. در بیانیه گام دوم، دشمن‌شناسی به‌عنوان پایه‌ی مقاومت و پیشرفت، نقش کلیدی در حرکت به سمت تمدن نوین اسلامی ایفا می‌کند.

۳) حفظ اطلاعات

پدیده شایعه‌پراکنی همواره یکی از ابزارهای دشمنان برای تضعیف امنیت ملی و ایجاد تفرقه در بین مردم بوده است. از این رو، هوشیاری مردم و خودداری از انتقال و انتشار شایعات اهمیت ویژه‌ای دارد. باید دانست که آگاهی از اثرات مخرب شایعه‌پراکنی و نقش مردم در پیشگیری از آن، می‌تواند به تقویت انسجام اجتماعی و امنیت ملی کمک کند. گاهی در کشور شایعه‌هایی پراکنده می‌شود که مربوط به امنیت ملی است. در این گونه موارد، مردم باید هوشیار باشند و از شایعه‌پراکنی پرهیز کنند و شایعات را فقط به رهبر و فرماندهان برجسته گزارش دهند و آن را میان مردم پخش نکنند، زیرا شایعه‌پراکنی خطراتی برای جامعه دارد. امروزه دشمنان اسلام شایعاتی را مطرح می‌کنند تا مردم و کارگزاران حکومت را مشغول و درگیر کنند.

آیت‌الله خامنه‌ای در بحث شفافیت‌سازی (بیانات مورخ ۱۳۹۷/۰۷/۳۰ در ابتدای جلسه‌ی درس خارج فقه، <https://khl.ink/f/40746>)، فرازی از نامه‌ی حضرت امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) خطاب به مسئولان و فرماندهان نظامی را قرائت کرده‌اند و این نامه را به‌مثابه‌ی دستورالعملی برای همه‌ی مدیران نظام اسلامی می‌پندارند. در فرازی از این نامه، موضوع شفافیت مسئولان مطرح شده است: «أَلَا وَ إِنَّ لَكُمْ عِنْدِي أَنْ لَا أَحْتَجِبَنَّ دُونَكُمْ سِرًّا أَلَا فِي حَرْبٍ» (فیض الاسلام، ۱۳۷۹، نامه ۵۰: ۹۸۲) بدانید حق

شما بر من است که چیزی را از شما جز اسرار جنگ پنهان ندارم پس باید برای امنیت کشور هر چیزی را بازگو نکنند و آماده و آمادگی این را داشته باشند در هنگام شایعه پراکنی چطور آتشی که در جامعه مشغول سوزاندن روحیه مردم است را خاموش و سرد کنند. این بیان نشان می‌دهد که جز در موارد مربوط به جنگ، مسئولان باید شفاف عمل کنند و از پنهان‌کاری بپرهیزند. در قرآن کریم نیز بر این مسأله تأکید شده است: «وَ إِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَدْعَوْا بِهِ وَ لَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَ إِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ» (نساء: ۸۳) هنگامی که خبری (و شایعه‌ای) از ایمنی یا ترس (پیروزی یا شکست) به آنان (منافقان) برسد، آن را فاش ساخته و پخش می‌کنند، در حالی که اگر آن را (پیش از نشر) به پیامبر و اولیای امور خود ارجاع دهند، قطعاً آنان که اهل درک و فهم و استنباطند، حقیقت آن را در می‌یابند. و اگر فضل و رحمت خداوند بر شما نبود، به جز اندکی، پیروی از شیطان می‌کردید. این آیه نشان می‌دهد که در مواجهه با اخبار مربوط به امنیت یا ترس، باید آنها را به رهبر و اولیای امور گزارش داد تا تحلیل و تصمیم‌گیری صحیح انجام شود. انتشار شایعات بدون بررسی، می‌تواند به روحیه‌ی مردم آسیب زده و اسرار جامعه را در اختیار دشمنان قرار دهد (جعفری، ۱۳۷۶، ج ۲: ۵۰۶).

در سیره‌ی پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) نیز اهمیت حفظ امنیت و گزارش اخبار به مسئولان به‌وضوح دیده می‌شود. ایشان مسلمانان را به گونه‌ای تربیت کرده بودند که هر فرد خود را مسئول امنیت جامعه می‌دانست و اخبار مهم را سریعاً به پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) گزارش می‌کرد (سبحانی تبریزی، ۱۴۲۱، ج ۲: ۵۵۷) بنابراین، آموزش مردم برای احساس مسئولیت در قبال امنیت ملی و ایجاد تشکیلات مناسب برای مدیریت بحران‌هایی مانند شایعه‌پراکنی، از ضروریات است. این اقدامات نه تنها به تقویت امنیت ملی کمک می‌کند، بلکه مانع از سوءاستفاده‌ی دشمنان از شایعات برای تضعیف جامعه می‌شود.

۴) تجهیز قدرت نظامی

تجهیز قدرت نظامی یکی از ارکان اساسی حفظ امنیت، تمامیت ارضی و هویت یک جامعه است. بر کسی پوشیده نیست که قوام و پایداری هر امت به میزان توانمندی آن در دفاع از خود، سرزمین و فرهنگش وابسته است. هر چه یک جامعه از نظر نظامی، اقتصادی و فرهنگی مجهزتر باشد، توانایی بیشتری برای مقابله با تهدیدات دشمنان و حفظ استقلال خود خواهد داشت. در مقابل، ضعف در این زمینه، جامعه را در معرض زوال و تعرض بیگانگان قرار می‌دهد. این اصل نه تنها در آموزه‌های دینی و قرآنی مورد تأکید قرار گرفته است، بلکه در بیانات مقام معظم رهبری به‌طور مکرر مورد اشاره واقع شده است.

مقام معظم رهبری، با تأکید بر ضرورت تقویت قدرت دفاعی و نظامی، فرموده‌اند: «ما احتیاج

داریم که کشور از همه‌ی جهات قوی بشود که یکی از جهات هم، جهات نظامی است. ما نمی‌خواهیم کسی را تهدید کنیم؛ قوت نظامی برای جلوگیری از تهدید و حفظ امنیت کشور است. اگر شما ضعیف باشید، دشمن تشویق می‌شود به آزار و اذیت شما؛ اگر قوی بودید، دشمن جرئت نمی‌کند نزدیک بیاید. قوی بشویم تا جنگ نشود؛ قوی بشویم تا تهدید دشمن تمام بشود» (بیانات مورخ ۱۳۹۸/۱۱/۱۹ در دیدار فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی ارتش، <https://khl.ink/f/44852>) «قرآن صریحاً دستور داده که در مقابل دشمنان آماده‌سازی کنید. این کار اعتماد به نفس نیروهای ما را ارتقا داد و "ما میتوانیم" را تقویت کرد. دشمن وقتی این را می‌بیند، مجبور می‌شود دست و پایش را جمع کند؛ "تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوُّ اللَّهِ"، شما آماده‌سازی‌تان را زیاد کنید تا دشمن احساس کند شما آماده‌اید» (بیانات مورخ ۱۴۰۲/۰۵/۱۵ در دیدار کارکنان و خانواده‌های ناوگروه ۸۶ نیروی دریایی، <https://khl.ink/f/53506>) این سخنان نشان می‌دهد تقویت قدرت نظامی نه برای تهدید دیگران، بلکه برای جلوگیری از تهدیدات دشمنان و حفظ امنیت ملی است.

در قرآن کریم نیز بر اهمیت آمادگی نظامی تأکید شده است: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ» (انفال: ۶۰) این آیه دستور می‌دهد مسلمانان با تمام توان در برابر دشمنان آماده باشند. این آمادگی شامل تجهیزات نظامی، تقویت روحیه‌ی دفاعی و انسجام ملی است. تجربه‌ی تاریخی نشان داده جوامع ضعیف از نظر نظامی همواره در معرض تهاجم و سلطه‌ی بیگانگان بوده‌اند.

تقویت قدرت نظامی یک ضرورت استراتژیک و دینی است که با توسعه‌ی فناوری‌های دفاعی، آموزش نیروها و تقویت روحیه‌ی مقاومت محقق می‌شود. تنها با تجهیز کامل می‌توان از امنیت ملی دفاع و اهداف دشمنان را خنثی کرد.

۵) تهدید دشمنان

خداوند متعال در قرآن کریم، ولایتی موهبتی به رسول گرامی اسلام (صلی الله علیه و سلم) اعطا فرموده است تا ایشان بتوانند جامعه‌ی اسلامی را از خطرات و آسیب‌های ناشی از فعالیت‌های منافقان و فتنه‌جویان حفظ کنند. این افراد با ارتباطات مرموز خود با کشورهای غیر اسلامی، در صدد ایجاد اخلال در نظام عمومی مسلمانان هستند. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و سلم) مأموریت دارد تا در مقام دفع این منافقان و عناصر مضر به اسلام و جامعه‌ی اسلامی برآید و آنان را سرکوب نماید. این مأموریت در قرآن به روشنی بیان شده است: «لَنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لِنُغْرِبَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا» (احزاب: ۶۰) اگر منافقان و کسانی که در دل‌هایشان بیماری

است و آنان که در مدینه شایعه‌پراکنی می‌کنند (از کارشان) دست برندارند، حتماً تو را بر ضد آنان می‌شورانیم، آنگاه جز مدت کوتاهی نمی‌توانند در کنار تو در این شهر بمانند.

این آیه نشان‌دهنده اهمیت امنیت جامعه‌ی اسلامی و لزوم مقابله‌ی قاطع با عناصر اخلال‌گر است. سعه‌ی صدر و تساهل در برابر چنین افرادی حد و اندازه دارد و همیشه نمی‌توان با تسامح با آنان برخورد کرد. اسلام به امنیت جامعه اهمیت فراوانی می‌دهد و حتی فرمان اخراج کسانی را که در میان مردم دلهره و ناامنی ایجاد می‌کنند، صادر نموده است. این رویکرد بیانگر این است که دشمنان را باید با اقدامات قاطع و انقلابی ترسانند تا نتوانند به شورش و اخلال در جامعه‌ی اسلامی ادامه دهند (قرآنی، ۱۳۸۸، ج ۷: ۴۰۲)

منافقان و عناصر مضر به‌عنوان افرادی معرفی می‌شوند که با ایجاد شایعات و ناامنی، امنیت جامعه‌ی اسلامی را تهدید می‌کنند. این افراد با ارتباطات پنهانی خود با دشمنان خارجی، در صدد ضربه زدن به نظام اسلامی هستند. آیه به روشنی بیان می‌کند که اگر این افراد از فعالیت‌های خود دست برندارند، پیامبر (ص) مأموریت دارد تا با آنان برخورد قاطع کند و حتی آنان را از جامعه اخراج نماید. این نشان‌دهنده آن است که اسلام در برابر تهدیدات داخلی و خارجی، تسامح بی‌حد را جایز نمی‌داند. امنیت جامعه‌ی اسلامی از چنان اهمیتی برخوردار است که اسلام حتی حاضر به اخراج عناصر مضر از جامعه است تا آرامش و امنیت مسلمانان حفظ شود. در عصر حاضر، جوامع اسلامی با تهدیدات مشابهی از سوی منافقان و عناصر مضر مواجه هستند. این افراد با استفاده از ابزارهای مدرن مانند فضای مجازی و ارتباطات بین‌المللی، در صدد ایجاد ناامنی و اخلال در نظام اسلامی هستند. بنابراین، ضرورت دارد که حکومت‌های اسلامی با الهام از آموزه‌های قرآنی و سیره‌ی پیامبر اکرم (ص)، با این تهدیدات به‌صورت قاطع برخورد کنند (مهاجرنیا، ۱۴۰۲: ۴۲۱)

❖ راهبرد تأمینی: تسکینی

یکی از اساسی‌ترین نیازهای بشر، سکینه، امید و آرامش روحی و روانی است که فارغ از اضطراب، گرفتاری و یأس، مهم‌ترین عوامل حرکت و رشد انسان در مسیر هدایت و تعالی به شمار می‌روند. امید و آرامش به‌عنوان عوامل محرک برای پیشرفت انسان عمل می‌کنند، در حالی که خوف، حزن و ناامیدی از جمله عوامل سقوط و سرخوردگی انسان در مسیر هدایت هستند. ناامیدی به‌حدی خطرناک است که به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین گناهان تلقی شده و می‌تواند انسان را به کم‌کاری (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱: ۲۱۱)، بی‌انگیزگی و در نهایت به کفر و ناسپاسی سوق دهد (زمر: ۵۳، یوسف: ۸۷، مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۳: ۵۵،

فیض الاسلام، ۱۳۷۹، خ ۴۵).

راهبرد «تسکینی» از آیات قرآن کریم اقتباس شده است. سکینه از ماده «تسکین» به معنای آرامش یافتن و هر چیزی که موجب آرامش است، گرفته شده و همچنین به معنای ثبات و ایستادن پس از حرکت نیز تعبیر می‌شود (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲: ۱۷۱). این واژه شش بار در قرآن کریم در سوره‌های بقره (آیه ۲۴۸)، فتح (آیات ۴، ۱۸، ۲۶) و توبه (آیات ۲۶ و ۴۰) به کار رفته است. در این آیات، سکینه به‌عنوان عاملی برای آرامش بخشیدن به مؤمنان در شرایط بحرانی و دشوار، مانند جنگ بدر، نازل شده است. در این جنگ، فشارهای سنگینی بر مسلمانان وارد شد و توطئه‌های منافقین نیز وضعیت را پیچیده‌تر کرد. در چنین شرایطی، خداوند سکینه را بر قلوب مؤمنین نازل کرد تا بتوانند شرایط سخت را پشت سر بگذارند: «ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ» (توبه: ۲۶) برخی واژگان مترادف مانند اطمینان، شرح صدر و سلم نیز معنای سکینه را در خود دارند.

امروزه جامعه‌ی اسلامی ایران به لحاظ سیاسی، اقتصادی و فرهنگی دچار التهاب و اضطراب است و آرامش لازم در جامعه وجود ندارد یا بسیار کم است. بنابراین، تزریق آرامش و امید به جامعه از طریق راهبرد تسکینی ضروری است. این راهبرد به دنبال ایجاد تسکین و آرامش در جامعه است و با ایجاد ثبات در حوزه‌ی عملیات، به جامعه آرامش و امید می‌بخشد. راهبرد تسکینی یک اصل کلی و چارچوبی جهت‌دهنده است که به حوزه‌ی عملیاتی و اقدامات، آرامش و ثبات می‌بخشد.

ثبات جامعه‌ی اسلامی بر سه نظام اصلی استوار است: «نظام اعتقادی»، «نظام اخلاقی» و «نظام سیاسی». هر گونه اختلال در این نظام‌ها می‌تواند جامعه را به بحران و بی‌نظمی سوق دهد. در این میان، راهبرد تسکینی می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای مدیریت بحران و بازگرداندن آرامش و نظم به جامعه عمل کند.

«نظام اعتقادی» یکی از اساسی‌ترین اصول ثبات جامعه است. در جامعه‌ی اسلامی، باور به قدرت و ربوبیت مستمر الهی محور نظام اعتقادی را تشکیل می‌دهد. بر این اساس، خداوند خالق لحظات و تحولات زندگی انسان است و هیچ چیزی خارج از قدرت و اراده‌ی الهی نیست. اگر این باورهای محکم دچار تزلزل شوند و اعتماد به قدرت و آفرینش خداوند زیر سؤال برود، جامعه دچار بحران اعتقادی و هرج و مرج دینی خواهد شد.

«نظام اخلاقی» جامعه‌ی اسلامی به دسته‌بندی معروف و منکرات استوار است (نحل: ۹۰) اگر جایگاه معروف‌ها و منکرها تغییر کند، جامعه دچار اختلال می‌شود. در آموزه‌های قرآنی، در صورت مواجهه با بحران ارزشی، تأکید بر سازوکارهای آرامش‌بخش برای احیای اعتقادات، ارزش‌ها و اخلاقیات

شده است. راهبرد تسکینی در این شرایط می‌تواند فرصتی برای بازسازی اخلاقی جامعه فراهم کند. «نظام سیاسی» نیز بر مدیریت جامعه متمرکز است که در قالب دولت، حکومت و تشکیلات سیاسی ظهور می‌کند. قدرت سیاسی، به‌عنوان مظهر صفات و اسماء الهی، نقشی کلیدی در حفظ نظم اجتماعی دارد. حذف دولت از جامعه می‌تواند منجر به هرج و مرج شود و نشان‌دهنده‌ی اهمیت این نظام در ثبات جامعه است (مهاجرنیا، ۱۳۹۷: ۳۲۶)

راهبرد تسکینی با ایجاد آرامش و ثبات در این سه نظام، می‌تواند به مدیریت بحران‌های جامعه کمک کرده و زمینه‌ساز پیشرفت و تعالی جامعه‌ی اسلامی باشد.

۱) راهبرد تسکینی از منظر آیت الله خامنه‌ای

به باور محقق مقام معظم رهبری، راهبرد تسکینی را به‌عنوان یکی از ارکان اساسی در بیانیه گام دوم انقلاب مطرح کرده‌اند. معظم له امید به آینده را، کلید حل مشکلات و پیشبرد اهداف جامعه می‌پندارند. به این تعبیر که «امید، به‌عنوان عاملی واقع‌بینانه و متکی بر واقعیات عینی، در مقابل تلاش‌های دشمنان برای مایوس‌سازی مردم از طریق رسانه‌ها و تبلیغات دروغین، ایستادگی می‌کند. شناساندن دستاوردهای انقلاب و مقایسه‌ی آن با وضعیت پیش از انقلاب، از مؤثرترین راه‌های مقابله با ناپایداری است» (بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی)

همچنین معظم له، مایوس‌سازی را از راهبردهای اصلی دشمن برشمرده و مبارزه با آن را جهادی بزرگ برای جوانان دانسته‌اند و بر پرورش امید در دل‌ها و زدودن ترس و ناامیدی تأکید کرده و رویش‌های انقلاب را بسیار فراتر از ریزش‌ها ارزیابی نموده‌اند. (بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی) همچنین، به نقش ایران در عرصه‌های جهانی و تعامل جوانان با دنیا به‌عنوان نشانه‌ای از عظمت و امیدبخشی تلاش‌های ملت ایران اشاره کرده‌اند. امید، به‌عنوان محور بیانیه گام دوم، بدون آن، انگیزه‌ای برای اصلاح وضع موجود و ساختن آینده باقی نخواهد ماند (بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی).

به عبارت دقیق‌تر، امید و آرامش، سنگ بنای بیانیه گام دوم انقلاب است. شناسایی وضعیت پیش از انقلاب و تبیین دستاوردهای آن، از اقدامات امیدبخش به‌شمار می‌رود. چراکه اگر انسان آینده را تاریک و ویران تصور کند، انگیزه‌ای برای اصلاح و ساختن آینده نخواهد داشت. هنگامی که روح نومیدی بر جامعه حاکم گردد، دیگر نمی‌توان جوانان را به ساختن آینده‌ای روشن فراخواند. این امر، اهمیت راهبرد تسکینی در ایجاد امید و آرامش را آشکار می‌سازد. راهبرد تسکینی، با تأکید بر امید و آرامش، نه تنها به مقابله با تبلیغات مایوس‌کننده‌ی دشمن می‌پردازد، بلکه با معرفی دستاوردهای انقلاب،

روحیه‌ی مردم و جوانان را برای ساختن آینده‌ای درخشان تقویت می‌کند. این راهبرد، به‌عنوان یکی از ارکان اصلی پیشرفت جامعه، نقشی کلیدی در حفظ انسجام ملی و مقابله با تهدیدات دشمنان ایفا می‌نماید. (بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی)

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بازخوانی راهبرد تأمین در دو وجه «تکمیلی» و «تسکینی» امنیت، مبتنی بر مبانی قرآنی و منویات مقام معظم رهبری، به‌ویژه در بیانیه گام دوم انقلاب انجام شد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که امنیت، به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین نیازهای بشری، نقشی محوری در بقا و پیشرفت جوامع ایفا می‌کند. در این راستا، راهبردهای تأمین امنیت در دو بخش اصلی راهبرد تکمیلی (ارصادی) و راهبرد تسکینی قابل تقسیم‌بندی است.

راهبرد «تکمینی» با تأکید بر آمادگی کامل برای مقابله با تهدیدات و چالش‌ها، شامل مؤلفه‌هایی همچون تقویت نیروی امنیتی، دشمن‌شناسی، حفظ اطلاعات و تجهیز قدرت نظامی است. این راهبرد با الهام از آموزه‌های قرآنی و حدیثی، بر ضرورت شناخت دشمن و آمادگی همه‌جانبه برای دفاع از ارزش‌ها و امنیت جامعه تأکید می‌کند. از سوی دیگر، راهبرد «تسکینی» با محوریت ایجاد آرامش، امید و اطمینان در جامعه، به‌ویژه در مواجهه با بحران‌ها، نقش بسزایی در تقویت روحیه مقاومت و پایداری مردم ایفا می‌کند. از آنجا که ثبات جامعه بر مبنای سه نظام «اعتقادی»، «اخلاقی» و «سیاسی-اجتماعی» استوار است، اختلال در هر یک از این نظام‌ها می‌تواند جامعه را دچار بحران کرده و نظم منطقی حاکم بر آن را بر هم زند. در چنین شرایطی، راهبرد تسکینی به‌عنوان راه‌حلی برای رفع بحران و بی‌نظمی اجتماعی، به تزریق امید و آرامش در جامعه کمک می‌نماید. بیانیه گام دوم انقلاب به‌عنوان سندی راهبردی، با ترسیم پیش‌بینی‌های آینده انقلاب اسلامی، بهترین راهبردها را برای مواجهه با چالش‌ها و تحقق اهداف عالی نظام ارائه کرده است. این پژوهش با استخراج و تبیین بخشی از این راهبردها، گامی در جهت تقویت بنیان‌های نظری و عملی انقلاب اسلامی برداشته است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که «نظریه راهبرد تأمین» و تلفیق راهبردهای «تکمیلی و تسکینی»، نه‌تنها امنیت جامعه را تأمین می‌کند، بلکه به تقویت روحیه مقاومت و امید در میان آحاد مردم نیز کمک شایانی می‌نماید. در نتیجه، می‌توان گفت که توجه به مبانی دینی و راهبردهای ارائه‌شده در بیانیه گام دوم انقلاب، به‌عنوان چارچوبی جامع و کاربردی، می‌تواند در مواجهه با چالش‌های امنیتی و اجتماعی، نقش مؤثری ایفا کند. پیشنهاد می‌شود

در پژوهش‌های آتی، به بررسی عملیاتی‌سازی این راهبردها در سطوح مختلف جامعه پرداخته شود تا بتوان از ظرفیت‌های آن در جهت تحقق اهداف عالی نظام اسلامی بهره‌برداری نمود. این پژوهش گامی در جهت تدوین «نظریه اسلامی امنیت» از منظر رهبر فرزانه انقلاب اسلامی است که می‌تواند به‌عنوان الگویی برای سایر جوامع اسلامی نیز مورد استفاده قرار گیرد.

منابع

قرآن کریم.

نهج البلاغه.

خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۸). حدیث ولایت (مجموعه بیانات و مکتوبات رهبر معظم انقلاب اسلامی سال ۱۳۶۸).

تهران: مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای.

آشوری، داریوش (۱۳۸۷). دانشنامه سیاسی، تهران: نشر مروارید.

ابن ابی الحدید معتزلی، عبدالحمید بن هبه‌الله (۱۳۳۷). شرح نهج البلاغه، مصحح ابوالفضل ابراهیم. قم: انتشارات

کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی.

امام خمینی، روح‌الله (۱۳۳۸). صحیفه امام (۲۲ جلد). تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).

انوری، حسن (۱۳۸۱). فرهنگ بزرگ سخن، تهران: انتشارات سخن.

جعفری، یعقوب (۱۳۳۶). تفسیر کوثر (۶ جلد) قم: انتشارات مؤسسه هجرت.

راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲). المفردات فی غریب القرآن، تحقیق صفوان عدنان داودی. دمشق، بیروت:

دارالقلم، الدار الشامیه.

خزایی، سعید و محمودزاده، امیر (۱۳۹۲). روش‌شناسی آینده‌نگاری، اصفهان: انتشارات علم آفرین، چاپ اول.

دارابی، علی (۱۳۹۶). آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی بیم‌ها و امیدها، تهران: انتشارات امیر کبیر.

روشندل، جلیل (۱۳۷۰). تحوّل در مفهوم استراتژی، مجموعه مقالات اولین سمینار بررسی تحوّل مفاهیم، تهران: دفتر

مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه، چاپ اول.

سبحانی تبریزی، جعفر (۱۴۲۱). مفاهیم القرآن (۱۰ جلد). قم: انتشارات مؤسسه الامام صادق (علیه السلام).

طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۷۴). ترجمه تفسیر المیزان، مترجم سید محمدباقر موسوی همدانی (۲۰ جلد). قم:

دفتر اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.

طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲). مجمع البیان فی تفسیر القرآن، مصحح فضل‌الله طباطبایی یزدی و هاشم رسولی.

تهران: انتشارات ناصر خسرو.

طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۵). ترجمه تفسیر جوامع الجامع، ترجمه علی‌عبدالحمیدی و اکبر غفوری (۶ جلد).

مشهد مقدس: انتشارات آستان قدس رضوی بنیاد پژوهش‌های اسلامی.

فارسی، جلال‌الدین (۱۳۷۴). فرهنگ واژه‌های انقلاب اسلامی، تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

فیض‌الاسلام، سید علی تقی (۱۳۷۹). ترجمه و شرح نهج البلاغه، تهران: انتشارات فقیه.

قرائتی، محسن (۱۳۸۸). تفسیر نور (۱۰ جلد) تهران: انتشارات مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.

- کاتوزیان، ناصر (۱۳۷۷). مبانی حقوق عمومی، تهران: انتشارات دادگستر.
- کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق (۱۴۲۹). الکافی (جلد ۱۵) قم: انتشارات دار الحدیث.
- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی (۱۴۰۳). بحارالانوار (جلد ۱۱۰) بیروت: انتشارات دار احیاء التراث العربی.
- مطهری، مرتضی (۱۳۸۷). پیرامون انقلاب اسلامی، قم: انتشارات صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۶). مجموعه آثار (جلد ۲۸) تهران: انتشارات صدرا.
- معصومی، سید ابراهیم (۱۴۰۰). همگرایی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان (راهبردها، راهکارها)، قم، ایران، دانشگاه معارف اسلامی.
- معین، محمد (۱۳۶۲). فرهنگ معین، تهران: انتشارات مؤسسه امیرکبیر.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۱). تفسیر نمونه (جلد ۲۸) تهران: انتشارات دار الکتب الاسلامیه.
- مهاجرنیا، محسن (۱۴۰۰). تبیین بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، قم: مؤسسه آموزش عالی طلوع مهر.
- مهاجرنیا، محسن (۱۳۹۷). راهبردهای انقلاب اسلامی در دهه پنجم، قم: انتشارات نور مطاف.
- مهاجرنیا، محسن (۱۴۰۲). آینده پژوهی انقلاب اسلامی، قم: مؤسسه آموزش عالی طلوع مهر.
- هانتینگتون، ساموئل (۱۳۷۰). سامان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی، مترجم محسن ثلاثی. تهران: نشر علم.